

Isabel Aleman

AMAIUR-EL SALVADOR-AMAIUR

DUELA EHUN URTE AMAIURREN EGON ZIREN LAU DIPUTAZIOAK, EZ DAKIT AURTEN ETORRIKO DIREN

Sabino Arana saria jaso zuen urtarrilean Amaiurko Gaztelu Elkarteak. Herriko zinpeko alkate eta elkarteko kide Isabel Alemanek jaso zuen garaikurra.

1982an, gazteluak ageri duen monumentua jaso zutenean, hantxe zen Isabel, jakile eta lekuko zuzen.

 MIEL. A. ELUSTONDO ZALDI ERO

Sabino Arana saria jaso du Amaiurko Gaztelu Elkarteak...

Gogo onez jaso dugu errekonozimendua. Duela ehun urte goratu zuten lehenbiziko monumentua Arturo Campionek-eta. Nafarroako monumentuen batzordearen asmoa izan zen, eta hantxe inplikatu zituzten lau diputazioak, ez bakarrik Nafarroakoa. Gainera, gerra baten atarian izan zen hori, pertsona haiek beren identitatea ukitua sumatzen zutelarik. Nahi izan zuten adierazi Amaiurren laurhun urte lehenago ere gure identitatea zauritu zutela, ez zuten hura atzentzerik nahi. Monolitoa goratu zuten, eta horri esker

etorri dira gero 1982an elkarte sortzea eta ondokoak. Joan den ehun urtean egin den bidearen errekonozimendua izan da saria. Duela ehun urte hemen egon ziren lau diputazioak, eta ez dakit aurtetik denak etorriko diren. Gonbidatuko ditugu, bederen.

Noiz izanen duzue ekitaldia?

Uztailaren 16an. Duela bortzehun urte, Amaiurko gazteluan gotortuta zeuden Noaingo gudatik eskapo etorri zirenak. Urtea iraun zuten gazteluan. Hilaren 15etik 19ra izan zen borroka eta, azkenean, 19an kludikatu zuten, ikusirik

ezin zezaketela deus egin, baitziren 200-edo, ez gehiago. Lauaxetak, bederen, hala erraten du: "Berrehun gudari oro sumin" ... Antton Valverdek kantatu zuen lehenbizi, baina Pettik nola kantatzen duen ere aunitz gustatzen zait; moder-noagoa da.

Saria jasotzean, duela 40 urte gazteluan egindako ekitaldian izan zinela erran zenuen.

Bai. Gazteluaren parez pare bizi gara [Makitenea eta Mendialdea etxeak], eta badut oroitzapena, jende mugimendua gazteluaren inguruan. Gazteak ziren,

NAP...

DE

AMAYU...

EGI...

Isabel Aleman Irungarai

AMAIUR, 1968

Mendialde etxean sortua. Erizaina izana, emagina du espezialitatea. Iruñeko ospitalean eta Baztanen ari da lanean. El Salvadorren Askapenarekin egona da 1990ean. Gaztelu elkarteko kide da, eta Amaiurko zinpeko alkate izazko Errege egunaz gero. “Gaztelua auzolanez, herria eginez” ageri du herriko karrika nagusiko etxe batean, eta halaxe azpimarratu digu: “Sabino Arana sarria herriarendako da. Elkaratearen gibelean Amaiurko herria ez balitz, ez zen deus izanen. Elkartea tresna hutsa da”.

monumentua goratzen ari ziren. Ordu arte, uste dut, ez nintzen gaztelu honetan inoiz egona, nahiz eta Korputz jaietan-eta prozesioak egin izan ziren honat. Apaiza nazionalista zenean, seguru. Amaiurko Gaztelu elkartea 1978an sortu zen, monumentua goratzeko asmoarekin. Nik nituen orduan 13-14 urte. Ateratzeko grina nuen, herriko bestak-eta. Beharbada besta giroa baizik ez nuen ikusten gazteluaren inguruan. Eta etxean, berriz, aitaxi [Gerardo Irungarai] ez zen eroso sentitzen gazteluaz solasean. Alkate ibilia zen, ez zuen ikasketarik baina arrunt argia zen: gure eskolako liburuak eta denak hartzen zituen —batez ere historiakoak—, eta irakurtzen zituen.

Zer oroitzapen duzu egun hartaz?

Oroitzen naiz amatxik transmititu zidana: “Kasu egin ezazu. Politikariek-eta etorri behar dute eta igual *follon*-a izanen da. Kasu egin ezazue, kasu egin ezazue!”. Meza nagusia bazen hemen, gazteluan, eta etorri ginen desfilean honat. Denbora hartan igandero irakurtzen nuen elizan, meza nagusian. Oroitzen naiz zer jendetza!

Lehenik, herrian, Carlos

Garaikoetxea ailegatu

zelarik, auto beltz han-

di batean zen. Ni ama-

txiren anaia baten

etxe atarian nintzen,

eta hantxe berean

utzi zuten autoa. Eta

jendeari baztertzeko

agintzen. “Baina hau,

zer da hau?”. Intriga ika-

ragarria. Ez nuen inoiz ha-

lako jende pila ikusi Amaiurren.

Gaztelura etorri eta Timoteo Plaza,

bailarako alkatea zen orduan, eta adi-

neko jendea, ongi jantzia, trajea eta

boneta, eta mezan irakurri nuenez,

gizon bat hurbildu zitzaidan eta erran

zidan: “Zein ongi irakurri duzun!”,

eta ni harro! “Horrela irakurri behar

da, yainkoa, ez jainkoa!”. Ni liluratuta

horrelako jendea ikusita, eta egiten

nuen: “Baina zer garrantzi du leku ho-

nek!?”.

Gaztelua aipatu eta aitaxi ez zela eroso erran duzu.

Bai. Aitaxik ez zuen deus ere kontatu nahi, baina horrek berak interesa pizten zuen gure barnean. “Zergatik ez ote du kontatu nahi?”. Eta berdin gertatzen zen amatxirekin [Juanita Inda].

Solastunagoa zen, baina aunitz sufrituak ziren eskolan hizkuntzagatik, gutietsiak, gaztelaniaz ez zekitelako. Herrian, garai hartan, batean zenuen guardia zibilen kuartela; bertzean, Agerrea etxean, militarrek; plazako ostatuan ere, militarrek... Denbora batez, Amaiurren, 200 guardia zibil eta militar omen zeuden. Denak erdal-dunak. Denak. Gaztelania ez jakiteak sufrimendua ekarri zien herrikoiei. Etxean euskaraz aritu izan gara beti, baina amatxik erraten zuen: “Euskara zertarako? Belatetik harat ez du baliio!”. Eta, aldiz, euskaraz kantatzen zuenean-eta, ezagun zuen bere hizkuntza maite zuela. Sufritu zuela ere agerikoa zen.

Zer litzateke Amaiur, gaztelu hau gabe?

Baztanen errepidetik aparte dagoen bertze edozein herri ttikirekin alderatuko nuke. Arrunt mugimendu guttiko herria izango litzateke, arrunt auzo-giroa. 250 lagun gara Amaiurren, sakabanatuak, kaskoan eta baserrietan.

Beharrik, badugu ostatua, sozializatzeko tokia, adin guzietako

jendea elkartzen baikara

han. “Badugu”, erran

dut, baina “izan dugu”

erran beharko nu-

keen, zeren orain ju-

bilatuko baita Luisa,

ostatuko nagusia, eta

hortaz dugu horrela-

ko presa, nonbait zer-

bait muntatzeko, zeren

bertzenaz sozializatze-

toki gabe geratuko gara.

Zer zinateke zu Amaiurko ez bazina? El Salvadorren ibilia zaitugu garai batez...

Nire bizia Amaiurren egin dut. Emagina naiz, gazteluak ez du deus ikustekorik nire lanarekin. Bertzalde, egia da El Salvadorren ibili nintzela, eta, beharbada, Amaiurren ez banintz, GKEen giroan ibiliko nintzateke. El Salvadorren izan nintzen 90eko hamarkadaren hasieran, sei hilabetez. Mundu horrek erakartzen ninduen. Kanpoko herrialderen batean laguntzeak, erran nahi dut. Erizaintza ikasten ari nintzela, azken urteko praktikak egiten ari nintzela Iruñeko ospitalean, mediku bat ezagutu nuen traumatologia solairuan. Pello Goia-txe zen, Mugarik Gabeko Medikuetan

koa. El Salvadorreko gerran zauritua zen —hiltzat ere utzia—, baina atzerritarra, eta agintariak-eta mugitu ziren eta ebakutzera lortu zuten. Handik honat ekarri zuten, eta hilabetean egon zen ingresatuta Iruñeko ospitalean. Erizaintza ikasle izaki ni, bera prest zen beti: “Zuk praktikatu nirekin!”. Hogeitaz urte izanen nituen nik, eta buruan sartu zitzaizkan: “Nik ere egin behar dut horrelako zerbait!”. Pelloren lagun egin nintzen eta, bera medio, Askapenarekin kontaktatu nuen.

Eta El Salvadorren izan zinen sei hilabetez, arestian erran duzunez. Zertan, hala ere?

Komunitate ttiki bateko klinikan egon nintzen, farmazia eta biltegia antolatzeko laguntzen, Chalatenangoko departamentuko Guarjila kantoian. Eta han, Jon Cortina zegoen. [Ignazio] Ellakuria eta bertze zazpi pertsonak berriki hilak [1989ko azaroa], ni hemen nintzela. Gerra bukaeran hil zituzten, eta ni ondoko urtean joan nintzen, lehenbiziko hauteskunde garaian, begirale gisa ibili bainintzen. Badut pasarte bat han, arrunt pollita...

Kontatu behar diguzu.

Igande batez, han nago ni lasai, eta gizon bat agertu zen. Uste dut bertze batekin heldu zela, ez zela bakarrik. Galdetu zidan: “Aizu, aita Jon Cortina?”. Eta erran nion: “Meza ematen ari da, baina fite akituko du, eta etorriko da”, zeren ni Jon Cortinaren etxe ondoan nengoen. Solasean hasi ginen. Konturatu nintzen ez

zela hangoa, eta bera ere bai ni ere ez nintzela El Salvadorrekoa. Eta solasetik, biak nafarrak ginela jakin genuen, eta zein herritakoa nintzen galdegin zidan. Nafarroa iparraldekoa erran nion, “Baztangoa”. “Amaiur nork ezagutu behar du!”, pentsatu nuen. “Zein herritakoa?”, galdegin zidan, ordea, eta, nik, orduan bai, Amaiurkoa nintzela. “A, bai? Bada, nik ezagutzen dut bat Amaiurren”. “Zein?”, nik, eta berak: “Felix, Mendialdekoa”. Eta nik: “Bada, ni, bere alaba!”. Koldo Katxo jesuita zen. Geroztik, urtero oparitzen dit Latinoamerikako agenda. Urtero.

Hogeitaz urte zenituen El Salvadorrera joan zinenean. Zein asmotan zinen?

Laguntzera joan nintzen, zerbait ekarpen egin nezakeelako ustean. Hara heldu eta berehala konturatu nintzen nik

haiei ekarpen gutti egin niezaiekeela, baina beraietara niri, aldiz, ikaragarri. Bizitzaren zentzua bera. Beraien filosofia hura-eta, umeak izan eta izan. “Zertarako hainbertze ume?”, nik, eta haiek: “Zeren hiltzen dira!”. Edo emakumeek bata bertearekin izaten zituzten triskan-

EZBERDINTASUNA

“El Salvadorren ikusitako klase sozialen arteko ezberdintasun handi hura ez dut inoiz hemen ikusi. Beharbada, ez naizelako eremu horietan mugitzen. San Salvadorren pobrezia hutsa ikusi zenezakeen —jende hila espaloi batean—, eta parean, Centro Española, zentro hartako langileak trajearekin, eta, ondoan, sekulako saltoki handia, hemen oraino horrelakorik ez zenean”.

ERREALITATEAK

“Sari banaketa baino lehen, batarekin eta bertzearekin solasean, Aita Mari elkarteko Nerea Machadorekin solastatu nintzen, eta berriz ere gogoia piztu zitzaizkan, gure mundu honetatik atera eta bertze errealitate batzuk ikusteko gogoia. Eta solasak ibili nituen, harat joateko bezala! Kar, kar... Problema da xoratzen naizela, itsasontzi batean ez dezaket. Honderribitik Hendaiara joaten den horretan ere larri ibiltzen naiz”.

KULTURA

“Euskarari, gure hizkuntzari maitasun handia diot, eta errespetu izugarria, eta nire lau umei horixe transmititzen saiatu naiz. ‘Edozein hizkuntza, edozein, errespetu ezazue, ez bakarrik euskara, bertzeak ere bai. Eta gure kultura’, erraten diet. Baztan, bere xoko guzietan, begirada ezberdin batekin behatzen dut”.

Azken hitza

HAZIA EREIN

“Pandemia baliatu izan dut gaztaroko lagunekin berriz elkartzeko eta larunbat arratsaldean itzuliak egiteko: kisu-labeak, elur-zuloak, apez-iturriak... ikusi ditugu, eta istorioak kontatu. Gure ingurua maitatu dugu. Uste dut duela 40 urte Amaiurko gazteluaren inguruan sortu zen mugimendu hark nire barnean zerbait ederra piztu zuela”.

tzak, gizon batengatik! Eta aunitzetan zer gutti baloratzen zuten bere burua. Bertze kultura bat. Emakumeen enkontruak-eta, lan egiteko beraiek bakarrik elkartzen ziren momentuak... itxuraldatu egiten ziren, libre sentitzen ziren. Etxean, bertzerik zen.

Erizain joan zinen, dena den.

Erizainaren ikuspegiari dagokionez, ikusi nuen hemen erabat menperatuak ditugun gaitzek han, oraindik, ikaragarri mugatzen zutela eguneroko bizitza. Ez izatea egunero arrautza bat, edo behar den bezalako proteina bat jateko aukera! Edo txertoak! Baina, txertoa, ez orain koronabirusarena, baizik eta elgorriarena, edo tetanosena... guk aspaldi atzenuak ditugunak. Eta zer interes dauden haiek txerto horiek ez izateko. Edo zergatik erakundeek ez duten deus gehiago egiten.

Hor gabilta beti 0,7a dela eta ez dela, geure burua zuritzen...

Familiak Amaiurren ostatua baitzuen, behin etorri zen hara enpresaburu bat

eta jakin zuen ni El Salvadorren nintzela. Erran zion gure amari: "Nahi diot dirua igorri". Eta igorri zidan, erranez: "Hartu zuretako behar duzuna, eta gainerakoa zeuk kudeatu han". Guarjilan baziren hainbat haur desnutrituta. Bixia da, zeren han hasi nintzen baloratzen bularra ematea ere. Ikusi nuen haurrak bularra hartzeari uzten ziotenean hiltzen zirela, bertze elikagairik ez baitzuten. "Amaren bularra, haurraren janari", kantuak dioen bezala. Bularra hartzen zuten artean, bizirik mantentzeko garrantia zuten. Enpresaburu haren diruarekin, hainbertze arrautza erosi genituen, lortu genuen esnea -ederki gostata-, eta egun andana batez haur haiek klinikara etorri ahal izan ziren baso bat esne eta arrautza egosia jatera.

"Egun andana batez" erran duzu. Eta egun andana hori eta gero?

Dirua akitu zen, eta deus ez. Ez zen adabaki bat baizik izan... Baina Askapenatik garbi utzi zidaten ideia bat: "Ez duzu han inoren bizia salbatzeko lanik egin behar. Ez zara ezinbertzekoa, eta

ez duzu ezinbertzekoa izan behar ere. Haiei ekarpenik egitekotan, gero beraiek beren kabuz zuk markatutako bidean ibili ahal izateko era izan behar du zure ekarpenak". Nire kasuan, han ez zen erizainik, osasunaren sustatzaileak baizik.

Zer da "osasunaren sustatzaile" ?

Herriko neskek ziren, doi-doi irakurtzen eta idazten zekitenak -erneenak, gerra garaia bizitakoak-, eta Pello Goia-txe eta gisakoen ondoan erizain lana egiten ikasi behar izan zutenak. Osasunaren sustatzaile horiek, neska horiek, nik inoiz egin ez nituenak egin zituzten: anputazioetan egon ziren, metrailaz betetako operazioetan... Asepsia neurriak-eta erakutsi genizkien, eskuak garbitzen-eta. Hori zela bidea erran zidaten Askapenan, guk haiek gaitzea, trebatzea, beraiek lan hartan segitzeko. Gero, hemengo gobernuaren funtsak iristen hasi ziren, sustatzaile haietzako soldatak eta abar. Zertan gastatzen zuten dirua? Telebista bat erosten, adibidez. Baina ez zuten hilabetean esnea eta arrautza erosteko ere! Eta guk galdegiten genien: "Baina nola gastatzen duzue dirua telebista erosten?". "A!, guk zuek bezala izan nahi dugu!". Berealdiko kontraerriak sortu zitzaizkidan El Salvadorren. ●